

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2015.10>

Chronik der Marienkirche in Danzig. Das „Historische Kirchen Register“ von Eberhard Bötticher (1616). Transkription und Auswertung. Kronika kościoła Mariackiego w Gdańsku. Das „Historische Kirchen Register“ von Eberhard Bötticher (1616). Transkrypcja i analiza, bearb. v. Christofer Herrmann, Edmund Kizik (Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, Bd. 67), Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien 2013, ss. 775, ISBN 978-3-412-20868-4.

W ostatnim okresie ożywiły się prace nad edycjami źródeł średniowiecznych i nowożytnych Gdańska. Świadczy o tym również wydanie *Historisches Kirchen Register* Eberharda Böttichera, źródła określanego jako kronika kościoła Mariackiego z 1616 r. Eberhard Bötticher sprawował urząd wityryka kościoła Mariackiego w Gdańsku w początkach XVII w. W *Historisches Kirchen Register* oprócz własnych obserwacji i doświadczeń wykorzystał wiele materiałów dotyczących tej świątyni, a także Gdańska, sięgając również okresu średniowiecza. Podjęta przez Christofera Herrmanna i Edmunda Kizika edycja wykracza poza tradycyjnie przyjęte ramy tego rodzaju prac, gdyż źródło zajmuje mniej niż połowę książki. Istotną część publikacji stanowią artykuły wstępne przygotowane w dwóch wersjach językowych – polskiej i niemieckiej. E. Kizik opracował rozdziały *Gdańsk w czasach Eberharda Böttichera (w drugiej połowie XVI i początkach XVII w.)* (s. 15–67) oraz *Eberhard Bötticher (1554–1617) kupiec, kronikarz, wityryk kościoła Mariackiego w Gdańsku* (s. 69–113), a Ch. Herrmann rozdziały *Wityrycy kościoła Mariackiego w Gdańsku. Pozycja, zadania i działalność od XIV do początku XVII w.* z dwoma załącznikami, mianowicie listą wityryków i inspektorów oraz wydaniem ordynacji kościoła Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku z 1389 r. (s. 115–204), oraz *„Zur Zier geputzetz und rein gemacht”*. *Stosunek wityryków do dzieł sztuki w kościele Mariackim* (s. 205–224). E. Kizik dokonał również zestawienia dorobku pisarskiego E. Böttichera (s. 225–255). Dalej następują klasyczne w edycjach źródło-

wych opis autografu i jego źródeł (s. 257–312) oraz wydzielone w osobny jednostronicowy rozdziałik zasady edytorskie (s. 337, 339). Załącznikami do edycji jest wykaz monet i miar w Gdańsku w okresie E. Böttichera (s. 715–721). Całość zamykają bibliografia, spis miejscowości i osób występujących w źródle oraz spis ilustracji.

Zamieszczone w tej edycji artykuły, zarówno te o charakterze syntetyzującym, jak i analityczne, przynoszą wiele nowych spostrzeżeń i uwag wynikających z badań, które wcześniej nie były publikowane. W ciekawym i inspirującym opisie dziejów Gdańska w drugiej połowie XVI w. i w początkach wieku XVII pióra E. Kizika zostały wymienione główne zagadnienia, wokół których ogniskowały się różne wydarzenia w mieście. Wśród tych sumarycznie wyliczonych spraw konfliktowych dotyczących Gdańska w czasach E. Böttichera chyba jednak należałoby wymienić i silniej podkreślić kontrowersje gospodarcze, które zresztą w całym tekście tego artykułu często są poruszane. Dalej E. Kizik opisał obszar i ludność miasta, zagadnienia związane z funkcjonowaniem prawa chełmińskiego i prawa kościelnego, poświęcił nieco uwagi władzom miejskim i wreszcie dokonał przeglądu ówczesnych wydarzeń politycznych.

W kolejnym artykule w tym tomie E. Kizik przedstawił koleje losu E. Böttichera. Jest to pełne biograficzne ujęcie, zdecydowanie wzbogacające wiedzę na temat jego życia zawartą we wcześniejszych biogramach. Należałoby jedynie zwrócić większą uwagę na sposób cytowania w tym i w kolejnych artykułach oryginalnych tekstów źródeł. W podanych cytatach nie stosowano bowiem tych samych zasad edytorskich, które były wykorzystane w edycji źródła, skoro rzeczowniki niemieckie są czasami podawane dużą literą, a w innych fragmentach małą.

Bardzo ważny jest artykuł Ch. Herrmanna poświęcony wityrykom kościoła Mariackiego w Gdańsku. Zagadnienie to jest dość zaniedbane w dotychczasowej historiografii, a bez wątpienia należy do niesłychanie istotnych. Autor po uwagach wprowadzających ogólnej natury zajął się funkcjonowaniem „*fabricae ecclesiae*” w czasach krzyżackich, dalej wyborem wityryków i ich funkcjami, w tym administrowaniem finansami, pracami budowlanymi, dbałością o wyposażenie kościoła, organizowaniem różnych aspektów działalności kościelnej. Ch. Herrmann dokonał szczegółowej analizy zadań powierzanych ludziom zatrudnianym przez wityryków. Ciekawie zostały zarysowane zmiany w wydatkowaniu sum, które trafiały do „*fabricae ecclesiae*”, szczególnie znaczące w wyniku reformacji. Na koniec Ch. Herrmann zajął się trzema skargami wityryków z 1484 r. i z lat 1613–1614. Do artykułu zostały dołączone dwa aneksy: wykaz wityryków i inspektorów z lat 1457–1612 oraz ordynacja kościoła NMP w Gdańsku z 1389 r. Na marginesie – warto chyba dbać o odmienianie wtrąconych form łacińskich zgodnie z narracją zdania polskiego czy niemieckiego, np. zamiast „zarządcy *fabrica ecclesiae*” lepiej pisać „zarządcy *fabricae ecclesiae*”. Z innych drobnych uwag zwrócę tylko uwagę na formę zapisu „*św. Jurgen*” w wersji polskiej artykułu. Należałoby jednak używać formy „*św. Jerzy*” (s. 157).

Kolejny artykuł Ch. Herrmanna poświęcony stosunkowi wityryków do wyposażenia kościelnego w kościele Mariackim zawiera ciekawe spostrzeżenia na temat traktowania wyposażenia przedreformacyjnego i uwarunkowań tego stosunkowo łagodnego obchodzenia się ze spuścizną katolicką w kościele Mariackim. Jako następny został zamieszczony opracowany przez E. Kizika niezwykle pożyteczny wykaz dorobku prac E. Böttichera, który porządkuje naszą wiedzę na ten temat. Korzystanie ze spuścizny piśmiennej tego wityryka nastęrczało dotychczas sporo problemów w związku z jej bogactwem i zachowaniem się licznych odpisów nowożytnych. E. Kizik w opisie autografu *Historisches Kirchen*

Register zawarł dzieje rękopisu, opis kodeksu, przedstawienie struktury rękopisu i ogólne przedstawienie tematów w nim poruszonych. Zajął się również źródłami wykorzystanymi w pracy E. Böttichera.

Podsumowując tę część publikacji, należy stwierdzić, że badacze otrzymali wartościowy zbiór artykułów dotyczących działalności E. Böttichera na tle dziejów Gdańska. Ze spostrzeżeń krytycznych wypada zaznaczyć nieco niedociągnięć redakcyjnych, które znalazły się w poszczególnych artykułach w wersji polskojęzycznej, w tym tzw. literówek czy źle zastosowanych odmian słów. Kościół Mariacki pisany jest czasami dużą, w innych fragmentach, czasami na sąsiednich stronach małą literą (s. 54, 58). Można również zauważyć kilka drobnych uchybień językowych (np. formę „znajdywały” chyba lepiej zastąpić formą „znajdowały” – s. 50).

W edycji źródła wydawcy nie powołali się na żadną instrukcję wydawniczą. Bez wątpienia rękopis E. Böttichera był trudnym zadaniem edytorskim. W tekście jest bowiem sporo dowolności, niekonsekwencji, skreśleń i poprawek. Autorzy starali się w niewielkim stopniu ingerować w oryginalne formy zapisu. Zmodernizowano tylko pisownię dużą i małą literą oraz wprowadzono współczesną interpunkcję. Możliwie wierne publikowanie tekstów źródłowych wydaje się słuszne. Ten sposób edycji źródeł pozwala na różnorakie badania, których możliwości zostają czasami ograniczone przez skłonność wydawców do nadmiernego poprawiania i korygowania wydawanych tekstów.

Otrzymałmy w efekcie bardzo ważną, dobrze opracowaną edycję źródła, która w znaczącym stopniu wpłynie na badania nie tylko nad kościołem Mariackim, lecz także nad stosunkami religijnymi w Gdańsku i w całych Prusach Królewskich. Chciałoby się dodać, że pożądane są kolejne edycje źródeł gdańskich tego rodzaju. Warto zwrócić uwagę chociażby na dwa tomy obejmujących lata 1516–1595 pamiętników E. Böttichera.

Piotr Oliński (Toruń)